

Inkludering av elever med ADHD på fritidshemmen

Hur fritidshemslärarna arbetar med inkludering och vilka utmaningar fritidshemslärarna upplever i sitt dagliga arbete

Av: Lilliana Sauma och Lukas Kas Touma

Handledare: Alexander Ekelund

Södertörns högskola | Lärarutbildningen

Självständigt arbete 15 hp

Fritidspedagogiskt område 180 hp | VT 2023

Grundlärarutbildning med interkulturell profil med inriktning mot Fritidshem

Förord

Genom hela denna process har vi haft ett gott samarbete samt respekterat varandra. För att uppnå våra mål vi satt för uppsatsen har vi suttit dagligen några timmar. Denna studie har varit en utmanande och berikande erfarenhet för oss. Vi är tacksamma över att vi fått möjligheten att utforska elever med ADHD på en djupare nivå. Vi vill börja med att tacka alla de personer som bidragit med sin kunskap och tid för att hjälpa oss att samla in data och genomföra denna studie. Era insatser har varit ovärderliga och vi är djupt tacksamma för ert bidrag. Vi vill även passa på att tacka vår handledare Alexander Ekelund som stöttat och väglett oss under hela skrivprocessen. Sist men inte minst vill vi rikta ett stort tack till våra familjer och vänner för deras stöd och för att de alltid funnits där för oss under denna period. De har stöttat oss genom alla tuffa tider och den motivation och drivkraft de gett oss till att fortsätta kämpa.

Abstract

This study focuses on students with ADHD in leisure centers. The purpose of the study is to investigate how leisure educators work to include students with ADHD in leisure centers and the challenges that leisure educators experience in their daily work. To collect data and analyze our research, we chose to use qualitative interviews. We conducted interviews at two schools in the Stockholm area from different municipalities, where we interviewed three leisure educators from each school. We chose two different municipalities to investigate similarities and differences in including students with ADHD in their leisure center teaching. In analyzing the data we collected, we relied on Vygotsky's theory, as well as the relational and categorical perspectives. The results of the study show that the two municipalities use similar strategies to include students with ADHD in leisure centers. The difference between the municipalities was that one school worked with a laminated schedule using picture support, as well as support from the leisure educators body language. The results of the study also show that the interviewed leisure educators use similar strategies when they face challenges with students with ADHD. They explained the importance of meeting the students in a low affective manner and allowing the student to recover before discussing any conflicts that may have arisen.

Keywords: ADHD, inclusion, leisure center, leisure educator, students with ADHD.

Sammanfattning

Denna studie fokuserar på elever med ADHD på fritidshemmen. Syftet med studien är att undersöka hur fritidshemslärarna arbetar för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmen och vilka utmaningar som fritidshemslärare upplever i sitt dagliga arbete. För att samla in data valde vi att använda oss av kvalitativa intervjuer. Vi utförde intervjuerna på två skolor i olika kommuner inom Stockholmsområdet där vi intervjuade tre fritidshemslärare från varsin skola. Vi valde två olika kommuner för att få en inblick i vilka likheter och skillnader som finns i arbetet med att inkludera elever med ADHD i undervisningen på fritidshemmet. Vid analysen av empirin vi gjort utgick vi från Vygotskijs teori samt de relationella och kategoriska perspektiven inom specialpedagogiken. Resultatet av studien visar att de olika kommunerna använder sig av liknande strategier för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet. De strategier de använder sig av är förberedelser, enskild introduktion, ge eleven en roll i undervisningen och inkludera eleven i planeringen av aktiviteten. Det som skiljer kommunerna åt är att den ena skolan arbetade med laminerat schema med hjälp av bildstöd samt stöd av fritidshemslärarens kroppsspråk. Resultatet av studien visar även på att de intervjuade fritidshemslärarna använder liknande strategier när de stöter på utmaningar med elever med ADHD. De förklarade vikten av att bemöta eleverna lågaffektivt och att låta eleven återhämta sig innan man kan prata om en konflikt som uppstått.

Nyckelord: ADHD, inkludering, fritidshem, fritidshemslärare, elever med ADHD.

Innehåll

1. Inledning.....	6
2. Syfte.....	7
2.1 Frågeställning.....	7
3. Begreppsförklaring	7
3.1 ADHD	7
3.1.1 Praktiska konsekvenser av ADHD	8
3.2 Inkludering.....	8
4. Tidigare forskning	9
5. Teoretisk bakgrund	12
5.1 Lev Vygotskijs sociokulturella teori	13
5.2 Relationella perspektivet	14
5.3 Kategoriska perspektivet	15
6. Metod	15
6.1 Val av metod	15
6.2 Genomförande	16
6.3 Intervju	16
6.4 Urval	17
6.5 Etiska överväganden.....	17
6.6 Uppdelning av arbetet.....	18
7. Resultat och Analys	18
7.1 Strategier för att skapa inkludering på fritidshemmet.....	19
7.2 Fritidshemslärares utmaningar	22
8. Diskussion.....	25
8.1 Resultatdiskussion	25
8.2 Metodreflektion	27
8.3 Vidare forskning.....	27
9. Källförteckning.....	28
10. Bilagor.....	31
Bilaga 1 - Informationsbrev	31
Bilaga 2 - Intervjufrågor	33
Bilaga 3 - Intervjupersoner	34

1. Inledning

ADHD är en funktionsvariation som påverkar elevers förmåga att uppmärksamma och fokusera. Diagnosen kan även ha en inverkan på elevers sociala interaktioner och beteenden. Eleverna spenderar sin tid efter skolan i fritidshemmet och det är därför en viktig arena för både lärande och social utveckling. Därför är det av stor vikt att fritidshemsmiljön är inkluderande för alla elever oavsett behov. Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022 betonar betydelsen av att inkludera alla elever i lärandet och vikten av att anpassa undervisningen till varje elevs förutsättningar och behov. Vidare lyfter läroplanen upp att alla elever inte lär sig på samma sätt. Elever har olika vägar att nå målen och därför bör fritidshemmet utforma undervisningen olika beroende på vilket sätt som är bäst för eleven att nå målet (Lgr 2022, s. 6).

Det relationella perspektivet på lärande innebär att skolsvårigheterna uppstår i mötet mellan elev och lärmiljön (Ahlberg 2015, s. 48). Att inkludera elever med funktionsvariationen ADHD är därför en utmaning för fritidshemslärare eftersom vissa elever kan ha problem med social interaktion. Om skolan tillsammans med fritidshemmet arbetar utifrån det relationella perspektivet kan praktiska hinder för elever med funktionsvariationen ADHD avlägsnas och en tillgänglig lärmiljö kan skapas (Skolverket 2016). Att överkomma praktiska hinder kan handla om att anpassa lärmiljön, först på gruppnivå och sedan på individnivå. Det relationella perspektivet fokuserar även på relationen mellan lärare och elev eftersom det är av stor vikt att bygga en grund för en tillitsfull relation som inkluderar empati. Detta perspektiv kan kopplas till läroplanen som betonar vikten av en god relation mellan lärare och elev för att skapa en trygg och tillitsfull lärandemiljö (Lgr 2022, s. 10). En skola kan även behöva arbeta utifrån det kategoriska perspektivet vilket innebär att elever med funktionsvariationer betraktas som en särskild grupp som har specifika behov. Detta perspektiv kan kopplas till läroplanen som betonar att elever med särskilda behov ska få stöd utifrån sina förutsättningar och behov (Lgr 2022, s. 6).

I denna studie undersöks vilka utmaningar fritidshemslärare upplever i sitt dagliga arbete med elever med ADHD och hur det kategoriska och relationella perspektivet kan användas för att förbättra inkluderingen på fritidshemmen. Detta är något vi har uppmärksammat under våra VFU-perioder och därför har vi valt att skriva en studie om hur fritidshemslärarna arbetar med inkludering för elever med ADHD samt vilka utmaningar fritidshemslärarna upplever i sitt dagliga arbete med elever med ADHD.

2. Syfte

Syftet med studien är att belysa hur fritidshemslärarna arbetar för att inkludera elever med funktionsvariationen ADHD i sin undervisning och vilka utmaningar som fritidshemslärare upplever i sitt dagliga arbete. Studien utgår utifrån lärarperspektivet där arbetssättet med elever som har funktionsvariationen ADHD är i fokus.

2.1 Frågeställning

- Hur arbetar fritidshemslärarna för att inkludera elever med funktionsvariationen ADHD?
- Vilka utmaningar upplever fritidshemslärarna i sitt dagliga arbete med elever som har ADHD?

3. Begreppsförklaring

Nedan beskrivs två centrala begrepp som är relevanta för vår studie. Det är av stor vikt för läsaren att förstå vad begreppen innebär då de återkommer många gånger i texten.

3.1 ADHD

ADHD är en diagnos som står för *attention, deficit, hyperactivity and disorder* på engelska. Attention betyder uppmärksamhet vilket innebär att elever med ADHD har svårt att fokusera, hålla kvar och styra sin uppmärksamhet samt att de har svårt att välja ut vad som verkar vara viktigt i vissa stunder. Deficit betyder brist som kopplas till uppmärksamhet, att uppmärksamheten brister hos elever. Hyperactivity betyder hyperaktivitet vilket syftar på den motoriska rastlösheten och oron som syns tidigt hos barn med ADHD. När de kommer upp i tonåren lär de sig att dölja sin rastlöshet och oro för omgivningen. Hos vuxna med ADHD tar denna rastlöshet en form av inre oro och

rastlöshet, vilket i sin tur leder till känslor av ångest utan att förstå varför (Roslund 2018, s. 14). Disorder betyder störning och oordning vilket innebär att elever med ADHD känner en slags oreda och förvirring i olika situationer (Roslund 2018, s. 15).

3.1.1 Praktiska konsekvenser av ADHD

Elever med ADHD kan ha svårt att behålla fokus och koncentration när skoluppgifter ska göras, detta då de distraheras av sin omgivning. De kan ha svårt för att hålla tillbaka sina impulser, vilket leder till att de agerar utåt utan något konsekvenstänk (Kadesjö 2010, s. 19). Vidare finns även svårigheter med otålighet, sociala koder då eleverna inte kan vänta på sin tur och planeringssvårigheter. Andra skolsvårigheter som funktionsvariationen ADHD kan uttryckas som är svårigheter med att påbörja ett arbete, svårigheter med att återgå till uppgiften efter att ha blivit avbruten och svårigheter med att slutföra arbetet. Elever med ADHD har även svårigheter att lära sig av sina misstag eftersom de oftast handlar utan att tänka på konsekvenserna först (Kadesjö 2010, s. 19–20). Det är viktigt att inte glömma bort att en del elever med ADHD är mer intensiva, kreativa, påhittiga och snabbare än andra. Detta kan vara en tillgång för deras utveckling och bör fångas upp, uppmärksammas och stödjas på ett positivt sätt (Kadesjö 2010, s. 21). Där har elever med ADHD en fördel att befästa dessa egenskaper jämfört med andra elever.

Följderna av ADHD hos elever blir att deras utveckling och samvaro med andra påverkas eftersom de har svårigheter att kontrollera sina känslor, vänta på andras reaktioner och vara lyhörda för andras önskningar, beskriver Kadesjö. De tenderar att bli styrande och räknar med att leken ska ske på deras villkor vilket oftast sätter dem i olika konflikter med andra elever. Detta kan leda till att de blir utstötta från gruppen och riskerar att bli mindre omtyckta (Kadesjö 2010, s. 22–23).

3.2 Inkludering

Att anpassa en verksamhet efter människornas behov och förutsättningar är vad begreppet inkludering innefattar (Sandström, Stier & Nilsson 2014, s. 12). Förespråkarna av inkludering har ändrat fokus från att anpassa elever som betraktas som avvikande till skolans strukturer till att anpassa skolan till det faktum att alla elever är unika. En avgörande aspekt av detta arbete är betoningen av att all olikhet ska betraktas som en

fördel snarare än ett problem, samt att undervisningen bör vara anpassad efter elevernas olika förutsättningar och behov (Nilholm & Göransson 2013, s. 30).

Inkludering innebär att skolsystemet ansvarar för alla elever oavsett deras individuella egenskaper och undviker att skapa separata lösningar för olika elevgrupper. I ett inkluderande system främjas gemenskap på olika nivåer där olikhet ses som en fördel. Samarbeten och gemensamma problemlösningar är viktiga aspekter av en sådan gemenskap (Nilholm & Göransson 2013, s. 33). Alla elever oavsett olikheter ska kunna känna sig delaktiga och inkluderade både på social nivå samt pedagogisk nivå. Pedagogisk delaktighet och inkludering innebär delaktighet i ett lärandegemenskap samt att elever har rätt till att utvecklas så långt som möjligt utifrån sina egna förutsättningar (Nilholm & Göransson 2013, s. 33).

4. Tidigare forskning

I denna del presenteras tidigare forskningsstudier som undersöker hur inkludering sker i fritidshemmet samt hur elever med ADHD påverkas i undervisningen. Vi har fokuserat på att hitta forskning som lyfter fram olika strategier på hur elever med ADHD bör inkluderas i undervisningen. Vi kommer att förhålla den tidigare forskningens beskrivning av strategier och bygga vidare genom att se likheter och skillnader med att arbeta med elever i svårigheter. I den tidigare forskning som presenteras får vi relevant bakgrundsinformation för att kunna bygga vidare vår studie. Det finns tidigare forskning om hur ADHD påverkar elevernas skolgång, men det är mindre känt hur fritidshemmen arbetar med att inkludera elever med denna funktionsvariation.

Inger Tinglev (2005) diskuterar i sin avhandling *Inkludering i svårigheter* hur grundskoleförordningen behandlar undervisning för elever som behöver extra stöd. Istället för att kategorisera elever efter vilken grad eller typ av svårighet de har, förespråkar Tinglev en förståelse för elevernas olika behov och en strävan efter att hitta lämpligt innehåll och aktiviteter utifrån detta. Det är viktigt att alla elever, oavsett svårighet, har möjlighet att nå kunskapskraven och målen (Tinglev 2005, s. 78). ADHD och andra funktionshinder är exempel på svårigheter som kan leda till att elever behöver

extra stöd, vilket kan innebära att de kan vara i behov av särskild undervisning eller andra specialpedagogiska insatser.

Forskaren ger exempel på tre olika skolor där specialundervisning används för elever med extra stöd. Inger Tinglev (2005) skriver att specialundervisning på de tre olika skolorna används för att elever i behov av stöd ska kunna ges tillfällen att öva på enskilda färdigheter som eleverna anses ha brister i. Framför allt ges specialpedagogiskt stöd till elever med diagnoser där lärarna ser elevernas svårigheter som individbundna, vilket innefattar att elevernas brister bör hanteras (Tinglev 2005, s. 237). Innehåll samt uppgifter i specialundervisningen överensstämmer sällan med det som eleverna arbetar med i skolundervisningen för att kunna uppnå målen. Detta gör att elever som får specialpedagogiskt stöd har mindre tid till att arbeta med betygsgrundande uppgifter jämfört med andra elever. Istället är det vanligare att stödundervisning från klasslärarna fokuserar på det som sker under skolundervisning, även om det inte nödvändigtvis är på samma sätt (Tinglev 2005, s. 237).

Tinglevs avhandling är relevant för denna studie då den diskuterar inkludering av elever med extra stöd, där ADHD är ett exempel på en funktionsvariation som kan leda till behov av specialpedagogiska insatser. ADHD och dess påverkan på elevernas skolgång och fritidsaktiviteter är ett aktuellt och viktigt ämne att forska om, då det är en funktionsvariation som påverkar många elever.

Björn Kadesjö (2010) lyfter fram i sin kunskapssammanfattning *Barn som utmanar - Barn med ADHD och andra beteendeproblem* att det finns tre huvudsymtom för ADHD samt att ADHD är en diagnostisk beteckning för svårigheter. Dessa svårigheter beror på uppmärksamhetsproblem, problem med impulsivitet och överaktivitet (Kadesjö 2010, s. 19). Uppmärksamhetsproblem innebär att elever med ADHD har svårt med koncentration samt att de tappar fokus. När elever tappar fokus och inte kan koncentrera sig bidrar det till att de har svårt att hitta tillbaka till sin koncentration vilket då leder till att uppgifter inte blir färdiga samt att eleverna gör annat än att göra klart sina uppgifter, exempelvis pillar på massa saker eller tänker på annat (Kadesjö 2010, s. 19). Impulsiviteten vid ADHD innebär att impulsen i stunden styr elevens handling. Impulsiva elever utsätter ofta sig själva för farliga situationer där de kan komma till skada, detta då de inte har något konsekvenstänk, de handlar utan att tänka sig och vad det kan leda till. Impulsiva

elever inser i efterhand att det de gjort är fel men de lär sig inte av sina misstag (Kadesjö 2010, s. 19–20). Överaktivitet vid ADHD handlar om att elever rör sig mer än andra, yngre elever gör det genom att springa och hoppa medan äldre elever gungar på stolen etcetera. Det kan även handla om att elever pratar eller låter mer än andra samt att de blir otåliga och rastlösa när det inte finns någon spänning i en viss situation eller i vardagen (Kadesjö 2010, s. 20).

Enligt Kadesjö (2010) är det viktigt att pedagogerna har kunskap om ADHD för att förstå hur eleven fungerar och för att kunna hjälpa eleven på bästa sätt att utvecklas samt att pedagogerna ska kunna skapa en god miljö för eleverna. Genom att pedagogerna förhåller sig till detta arbetssätt bidrar det till att eleverna kan lära sig att hantera sina svårigheter samt syftar till att eleven utvecklar sin förmåga till socialt samspel, impulskontroll och självkänsla (Kadesjö 2010, s. 23–24).

Denna kunskapssammanfattning kan vara användbar i vår studie för att utveckla strategier och metoder för att inkludera elever med ADHD i fritidshemmen och för att hantera eventuella utmaningar som kan uppstå. Även om texten inte direkt riktar sig in på hur fritidshemmen arbetar med inkludering för elever med ADHD eller vilka utmaningar fritidshemslärare kan uppleva i sitt dagliga arbete, kan den vara relevant som bakgrundsinformation för att förstå elevernas svårigheter och behov.

Bodil Kaasbøll Hansen (2013) diskuterar i sin doktorsavhandling *Inkludering av elever med ADHD* att elever med ADHD kan uppleva svårigheter med att bli inkluderade i skolmiljön på grund av sina symtom, såsom impulsivitet och svårigheter att följa instruktioner eller regler. Kaasbøll Hansen lyfter även fram att elever med ADHD kan ha svårt att upprätthålla vänskapsrelationer och kan behöva stöd av pedagoger för att kunna delta i sociala aktiviteter. Kaasbøll Hansen fokuserar på hur inkludering kan främjas genom olika aktiviteter, såsom att skapa en välstrukturerad skolmiljö och att ge eleverna tydliga instruktioner. Flera viktiga faktorer för att eleverna ska känna sig inkluderade är att ha anpassad undervisning, god relation mellan lärare och elev, bra skolmiljö samt acceptans och vänner (Kaasbøll Hansen 2013).

Denna doktorsavhandling kan hjälpa oss i kommande resultat och diskussionsdel i denna studie genom att koppla Kaasbøll Hansens forskning till det insamlade empiriska materialet.

Kaasbøll Hansens forskning bidrar till forskningsläget genom att betona vikten av att ge elever med ADHD stöd och hjälpmedel för att inkluderas i skolmiljön på ett framgångsrikt sätt.

Adriana Velasquez (2012) resonerar i sin studie *AD/HD i skolans praktik* att inkluderande integration innebär att specialundervisningen sker tillsammans med övriga elever, utan att de elever med svårigheter ska bli utstötta eller utpekade. Velasquez betonar att specialundervisningen bör vara individuellt anpassad där läraren behöver ha tillräckliga kunskaper och kompetenser för att undervisa och inkludera alla elever. Målet är att alla elever trots sina svårigheter och olikheter ska lära sig att acceptera varandra, där skillnaderna mellan specialundervisning och vanlig undervisning ska minska. Velasquez beskriver att beteendemodeller ser ADHD som enskilda beteende som kan tränas bort. Genom att använda individualiserade åtgärder förenklar dessa modeller komplexa interaktionsprocesser som är viktiga för elevernas sociala utveckling och identitet. Detta kan leda till en bristande förståelse för hur samspel och sociala faktorer påverkar elever med ADHD samt deras beteenden. Det är viktigt att ta hänsyn till det sociala sammanhanget och använda åtgärder som stödjer elevernas sociala integration (Velasquez 2012, s. 146).

Denna studie är användbar för vårt arbete då vi kan få kunskap om vilka strategier samt hur fritidshemslärare kan använda dessa strategier för att inkludera elever med ADHD. Velasquez (2012) studie är betydelsefullt för detta arbete eftersom hon forskar om elever med ADHD i skolverksamheten samt hur specialundervisning ska ske för elever med ADHD för att på bästa sätt inkludera dem utan att de känner sig stigmatiserade och/eller utstötta.

5. Teoretisk bakgrund

I denna del presenteras studiens teoretiska perspektiv. Studien utgår från Lev Vygotskijs sociokulturella teori och hans syn på lärande. Studien kommer även utgå från det relationella och kategoriska perspektivet inom specialpedagogiken.

5.1 Lev Vygotskijs sociokulturella teori

Då denna studie handlar om hur fritidshemslärarna inkluderar elever med funktionsvariationen ADHD är det lämpligt att lyfta fram Vygotskijs syn på lärande samt hur han ser på elever med särskilda behov. Vygotskijs tankar blir väsentliga i denna studie då hans teori handlar om att lärande inte bara handlar om att lära sig fakta och information, utan att även lära sig att använda redskap och instrument på ett effektivt sätt. Genom att människan använder medierande resurser som redskap bidrar det till att människan utvecklar nya sätt att lösa problem och tänka på, vilket även bidrar till ökad kunskap och förståelse.

Vygotskijs utgångspunkter handlar om att människan är en social, kulturell, biologisk och historisk person. När man pratar om att förstå lärande och utveckling så handlar det om att alla dessa aspekter har en stor betydelse samt hur de samverkar (Säljö 2021, s. 95). Vygotskij har även en central utgångspunkt som avgör hur människan ser på lärande. Genom att människans fysiska, sociala och intellektuella förmågor inte styrs av biologiska förutsättningar, utan att människan själv kan utvecklas och använda redskap. Inom det sociokulturella perspektivet är redskap ett nyckelbegrepp. Människan använder fysiska redskap när hon exempelvis lagar mat, skriver eller slår i en spik. Utifrån ett sociokulturellt perspektiv anser man att redskapen medierar de handlingar vi gör och utgör instrument som människan använder och är beroende av. Då människan lär sig att använda fysiska redskap som verktyg för att utföra handlingar bidrar det till att individen utökar sina egna förmågor att klara av saker som man inte skulle kunna göra med de naturgivna förmågor man har (Säljö 2021, s. 96).

Vygotskijs teori handlar även om elever med särskilda behov, han ansåg att hjälpen inte handlade om svårigheten utan att lindra svårighetens effekter på relationer och interaktioner. Vygotskij pratade om att skapa alternativa vägar till kulturell utveckling, om eleverna integrerade de kulturella redskapen kan det bidra till att de kan omvandla sina naturliga färdigheter till högre psykiska funktioner. Vissa redskap behöver anpassas efter elevens speciella behov samt att lärarna behöver komma på vilka strategier som är mest effektiva för att stödja elever med särskilda behov (Smidt 2011, s. 212–213). Vygotskij föreslog att elever med särskilda behov skulle inkluderas i den vanliga

undervisningsmiljön och inte i separat undervisning tillsammans med andra elever med särskilda behov. Han ansåg att om man exkluderar elever med svårigheter från en vanlig undervisningsgrupp bidrar det till att eleven uppfattas negativt och stigmatiseras.

Vygotskij betonar att man ska bedöma elever utifrån deras styrkor och inte deras svagheter och därför bör eleverna erbjudas en skola där personalen har rätt utbildning för att kunna stödja och undervisa eleverna utifrån deras speciella behov (Smidt 2011, s. 214–215).

5.2 Relationella perspektivet

Eftersom vår studie handlar om fritidshemmens inkludering gällande elever med ADHD blir det relationella perspektivet inom specialpedagogik betydelsefullt för denna studie. Detta då perspektivet fokuserar på hur man kan hjälpa elever i svårigheter att integreras i undervisningen, samt vilka strategier och arbetssätt som gynnar dessa elever i skolverksamheten.

Utifrån det relationella perspektivet analyseras skolsvårigheter med fokus på relationer och interaktioner (Ahlberg 2015, s. 48). Relationellt perspektiv har sitt fokus för skolans möte med elever i behov av särskilt stöd. Ahlberg menar att enligt det relationella perspektivet ses elever med ADHD och dess utmaningar som något som involverar hela skolans personal, men där specialpedagogerna har ett speciellt ansvar. Svårigheter uppstår i interaktionen mellan elever och omgivningen i skolmiljön, där stödjande åtgärder inriktas mot olika nivåer i skolans verksamhet. Specialpedagogiken integreras i den vanliga undervisningen för att hjälpa elever i svårigheter att hantera de krav och problem de ställs inför (Ahlberg 2015, s. 53). Utifrån det relationella perspektivet är det svårigheterna som uppstår i samspelet mellan individen och omgivningens krav som ställs i fokus (ibid). I sin text påpekar Asp-Onsjö (2008) att genom samarbete så kan man tydliggöra ett problem och därefter hitta olika strategier och arbetssätt som gynnar eleven (Asp-Onsjö 2008, s. 19).

Om man utgår ifrån det relationella perspektivet är det viktigt att man tar hänsyn till utbildningsmiljön för att kunna förstå elevens situation. Perspektivet bygger på en normativ utgångspunkt som hävdar att “en inkluderande skola för alla är bättre för alla elever än en mer segregerad skola” (Aspelin 2013, s. 181). Elevers skolsvårigheter och

specialpedagogiska fenomen är inte enbart relaterade till individens beteende, utan också till relationen mellan aktörerna i utbildningsmiljön, menar Aspelin (2013). Det är viktigt att tala om elever med ADHD eftersom det antas att svårigheterna har att göra med förhållandet mellan elev och utbildningsmiljön. Förändringar i utbildningsmiljön kan påverka elevens förmåga att uppnå olika mål och förbättra deras förutsättningar (Aspelin 2013, s. 180).

5.3 Kategoriska perspektivet

Det kategoriska perspektivet är också viktigt att lyfta fram i denna studie då lärarna ofta utgår ifrån det perspektivet när de undervisar elever i svårigheter och arbetar med att inkludera dem. Genom att få vetskap om vad lärarnas roll är, hur de kan erbjuda stöd och hjälpa eleverna i svårigheter blir det enklare att synliggöra olika strategier och arbetssätt som fungerar för just dessa elever.

Utifrån ett kategoriskt perspektiv, som i stort sett är detsamma som ett individinriktat perspektiv, ligger ansvaret för eventuella svårigheter i skolan hos eleven själv. Specialläraren är där för att erbjuda stöd och hjälp till eleven (Ahlberg 2015, s. 53). Med en sådan syn på specialpedagogiken kan det leda till att elevens skolproblem tolkas som en individuell avvikelse och eleven kan därmed stämplas som en elev med svårigheter, beskriver Ahlberg (2015). Ur ett kategoriskt perspektiv blir det väsentligt att tala om "elever med svårigheter" istället för elever i svårigheter (Aspelin 2013, s. 180). Utifrån de två perspektiven, kategoriska och relationella, skiljer sig synen på elever som behöver särskilt stöd. Det finns skillnader i förklaringar av orsaker, men också i synen på vilka åtgärder som bör vidtas för att stödja eleverna (Ahlberg 2015, s. 53).

6. Metod

I följande del presenteras de metoder vi arbetat med under denna studie samt hur vi bearbetat materialet.

6.1 Val av metod

Vi har valt en kvalitativ metod (Ahrne & Svensson 2022) i form av intervjuer för att samla in ett empiriskt material för att kunna besvara våra frågeställningar. Den kvalitativa

metoden möjliggör ökad förståelse av det valda ämnet (s. 11). I våra intervjufrågor som ställdes till intervjupersonerna valde vi att fokusera på två områden: Fritidshemslärarnas utmaningar samt strategier för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet.

6.2 Genomförande

Urvalet i intervjustudien inkluderade två skolor inom Stockholmsområdet från olika kommuner, Södertälje kommun och Stockholm stad. Därpå valdes tre fritidshemslärare från varje skola, varav två hade lång arbetslivserfarenhet medan en var nyexaminerad. Respondenterna fick svara på 12 frågor. Intervjuerna varade mellan 30–45 minuter och tog plats under sportlovet då rektorn ansåg att det var lämpligast. Intervjuerna var semistrukturerade och genomfördes individuellt med varje fritidshemslärare. Under intervjuerna ställde en av oss frågorna medan den andra antecknade allt som togs upp. För att säkerställa tillförlitligheten och validiteten av studien, dokumenterades alla intervjuer genom inspelning och transkriberades sedan ordagrant.

Genom att vi använde oss av en kvalitativ metod och att vi intervjuade sex fritidshemslärare från två skolor i olika kommuner kunde en djupare förståelse för hur fritidshemslärarna arbetar med inkludering av elever med ADHD på fritidshemmen erhållas. Vid analysen av det empiriska materialet beslutade vi oss för att tillämpa en fenomenografisk analysmetod. Vi ansåg att denna metod var lämplig för vår studie, då analysmetoden syftar till hur fenomen i omvärlden uppfattas av människor (Patel & Davidson 2019, s. 37).

6.3 Intervju

Intervjuer är en vanlig forskningsmetod inom skolforskningen idag. Den används av både studenter och forskare när de arbetar med kvalitativa studier. Studenter lockas till denna forskningsmetod då de får se hur skolarbetet ser ut i praktiken och inte endast läsa om vad olika teorier säger (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2022, s. 56). Anledningen till att vi valde denna forskningsmetod är just för att vi är intresserade av att undersöka en viss praktik, om det stämmer överens med de teorier vi läser eller om det ser ut på ett annat sätt. Vi har sett del av hur det ser ut i praktiken på våra VFU skolor men vi ville vidga våra kunskaper och då valde vi att utföra våra intervjuer på skolor som vi inte varit på tidigare.

6.4 Urval

Urvalet i denna studie grundade sig från två skolor inom Stockholmsområdet i två olika kommuner, Södertälje kommun och Stockholm stad. Undersökningen fokuserades på tre fritidshemslärare från varje skola, varav en av dem har kortare arbetslivserfarenhet medan de två andra har längre arbetslivserfarenhet. Alla pedagoger vi intervjuade är legitimerade lärare inom fritidshem. Genom att intervjua sex fritidshemslärare bidrog det till att vi fick ett bredare perspektiv om hur de olika fritidshemslärarna arbetar med inkludering och elever med ADHD. Samt att undervisningen såg olika ut beroende på fritidshemslärarnas arbetslivserfarenhet. Till följd av de sex olika intervjuerna ansåg vi att validiteten blev högre för denna studie (Patel & Davidson 2019, s. 134).

6.5 Etiska överväganden

När man genomför kvalitativa undersökningar, i detta fall i form av intervjuer, är det viktigt att man använder rätt tillvägagångssätt. Det är viktigt att visa hänsyn i fråga om personens identitet och att informationen man samlar in förblir konfidentiell. Alla uppgifter som respondenterna lämnar kommer inte användas till något annat syfte, utan endast för studien (Patel & Davidson 2019, s. 86). Det finns fyra etiska krav som man bör utgå från innan man använder sig av kvalitativa metoder.

Informationskravet innebär att respondenten ska informeras om studiens syfte.

Respondenten bör dessutom informeras om att detta är frivilligt och inte påtvingat, samt att personen när den vill kan välja att avbryta eller pausa intervjun (Patel & Davidson 2019, s. 85).

Samtyckeskravet handlar om att deltagarna har rätt att själva bestämma över sin medverkan i intervjun. Är deltagarna under 15 år har man som skyldighet att skaffa sig ett samtycke från vårdnadshavare (Patel & Davidson 2019, s. 85). I detta fall behövdes det inte då vi endast intervjuade fritidshemslärare.

Konfidentialitetskravet innebär att alla uppgifter som deltagarna lämnar i undersökningen ska ge störst möjliga konfidentialitet, samt att personuppgifterna bör bevaras på ett sätt där utomstående inte kan ta del av dem. Som utomstående ska man inte kunna identifiera

deltagaren utifrån personuppgifterna man lämnar till intervjuaren (Patel & Davidson 2019, s. 85).

Nyttjandekravet går ut på att alla uppgifter samlade om privatpersoner endast får användas för forskningssyftet och inte användas eller lånas ut till något annat. Det får dessutom inte användas för ett ställningstagande som kan påverka deltagaren (Patel & Davidson 2019, s. 85).

6.6 Uppdelning av arbetet

Vi har tillsammans utformat forskningsfrågorna och utvecklat en plan för hur vi ska genomföra studien. Datainsamlingen har vi fördelat jämnt mellan oss, en av oss har ansvarat för att genomföra intervjuerna med fritidshemslärarna medan den andre antecknat vad som sagts. Insamlingen av relevanta forskningsartiklar och vetenskaplig litteratur om ADHD och inkludering har vi fördelat så att den ena av oss hittat relevant litteratur om ADHD medan den andra hittat relevant litteratur om inkludering. Vi har tillsammans arbetat med att analysera resultatet och skriva den slutgiltiga rapporten. Vi har haft löpande diskussioner och återkopplingar för att säkerställa att båda parterna är insatta i och godkänner varandras insatser och att arbetet skötts i enlighet med vetenskapliga principer och etiska riktlinjer.

7. Resultat och Analys

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för resultatet av den empiriska undersökningen. Vi har analyserat empirin med hjälp av Vygotskijs sociokulturella teori, det relationella perspektivet och det kategoriska perspektivet. Resultatet utgår från de kvalitativa intervjuer vi har utfört med legitimerade fritidshemslärare med olika arbetserfarenheter. Namnen på respondenterna är ersatta med påhittade namn. Resultatet redovisas under två teman, vilka är strategier för att skapa inkludering på fritidshemmet och fritidshemslärarnas utmaningar.

De sex legitimerade fritidshemslärarna har fått sina erfarenheter av elever med ADHD på olika sätt. Natalie studerade under sin utbildning en inriktning med särskilda behov, under hennes arbetsår har hon fått mycket mer erfarenhet än vad hon fick under sin

utbildning. Hennes arbetserfarenheter har gett henne de mesta kunskaperna om elever med särskilda behov. Fredrik har exempelvis utvecklat sina strategier genom att använda sig av olika arbetssätt för att sedan välja ett arbetssätt som han och eleven med ADHD känner sig bekväma i. Fredrik har dessutom utvecklats genom andra pedagogers hjälp och tips om olika strategier och metoder som på bästa sätt inkluderar elever med ADHD i undervisningen. De andra fritidshemslärarna har fått sina erfarenheter av elever med ADHD under tiden de jobbat, där de har utvecklats och lärt sig från sig själva samt från andra pedagoger.

7.1 Strategier för att skapa inkludering på fritidshemmet

Intervjustudien visade att alla sex fritidshemslärare använder sig av liknande strategier, men två strategier skilde sig åt, vilka var stöd av kroppsspråk och bildstöd med hjälp av laminerat schema. Dessa strategier används i en skola som ligger i Stockholms stad.

Alla sex fritidshemslärarna använder sig av förberedelser, enskild introduktion, ge eleven en roll i undervisningen, vara lyhörd för elevernas intressen och önskningsar, ge eleven något att ansvara för under genomgången och inkludera eleven i planeringen av aktiviteten. Alla dessa strategier används i båda skolorna. Genom att ge eleven enskild introduktion inför en aktivitet bidrar det till att eleven är väl förberedd när aktiviteten ska ta plats och vet vad som ska göras och vad som förväntas av eleven. Fritidshemslärarna lyfte fram att det är viktigt att ge eleven en roll i undervisningen och det kan man göra på flera olika sätt. Ett exempel som Oliver lyfte fram var detta:

Mycket beror på hur dagen har sett ut för en elev med ADHD, har det varit en hektisk dag för eleven kan det bidra till att eleven kan förstöra en hel aktivitet vilket leder till att hela elevgruppen drabbas. Då brukar jag tillsammans med den elev som har ADHD komma överens om att hen får vara med mig som lärare och styra aktiviteten. Exempelvis om vi spelar Kahoot får den elev som har ADHD sitta med mig och styra aktiviteten, hjälpa till att läsa frågan, trycka vidare osv.

Fritidshemslärarna lyfte även fram att det är viktigt att inkludera eleverna i att planera en aktivitet och det kan göras på olika sätt. Under intervjun tog Angelina, Fredrik och Oliver upp ett sätt de använder sig av för att eleven ska känna sig inkluderad i sin undervisning

och det är genom att eleven hjälper till att ta fram material som ska användas i undervisningen. Angelina lyfte fram en strategi hon även använder sig av och klargjorde att detta exempel är ett sätt på hur hon använder Vygotskijs teori i sin undervisning och det hon sa var:

När jag en gång hade en aktivitet som var Harry Potter så förberedde jag eleven med ADHD genom att ha en enskild introduktion till aktiviteten. Under min genomgång fick eleven chansen att hjälpa mig med att förklara aktiviteten för den resterande elevgruppen. Hen fick exempelvis visa vart på kroppen som räknas som träffad och man åker ut. Genom att jag använder mig av detta sätt bidrar det till att eleven med ADHD känner sig inkluderad i min undervisning. Denna strategi utgår från Vygotskijs teori där jag inkluderar elever med särskilda behov i den vanliga undervisningsgruppen.

Detta arbetssätt som de tre fritidshemslärarna använder sig av kan kopplas till Vygotskijs teori, där Vygotskij lyfter fram att lärarna behöver komma på vilka strategier som är produktiva för att stödja elever med särskilda behovs lärande (Smidt 2011, s. 212–213). De använder strategier som är i linje med Vygotskijs teori. Detta då de inkluderar elever med särskilda behov i den vanliga undervisningsmiljön istället för att ge elever med särskilda behov separat undervisning samt att fritidshemslärarna ska bedöma eleverna utifrån deras starka sidor och inte deras svagheter.

Alla fritidshemslärare använde sig av liknande strategier men de använde inte samma strategier för alla elever, då eleverna inte lär sig på samma sätt. Detta lyfte Natalie upp under intervjun:

Den anpassade introduktionen är anpassad efter vilken elev det är, då alla elever är olika, alla tar in information på olika sätt. Låt även eleven vara delaktig i att hitta en strategi som fungerar bäst för hen.

Med detta menar Natalie att man inte kan använda samma strategi för alla elever, fritidshemsläraren måste testa olika strategier för att veta vilken som fungerar bäst för eleven med ADHD. Fritidshemsläraren kan med hjälp av eleven som har ADHD tillsammans komma överens om vilka strategier som fungerar bra eller mindre bra för den eleven. Detta sätt att tänka kring strategi kan kopplas till det relationella perspektivet.

Aspelin (2013) lyfter fram att där förändringar sker i utbildningsmiljön kan det inspirera elevens förmåga att uppnå sina mål samt förbättra elevens förutsättningar. Rebecca lyfte fram ett arbetssätt som hon använder sig av i sin undervisning med elever med ADHD som även kan kopplas till det relationella perspektivet. Rebecca lyfte fram detta under intervjun:

En strategi för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet som jag använder mig av är att vara lyhörd för deras intressen och önskningsar.

Något som lyftes fram av samtliga intervjuade fritidshemslärare var att det behövs en god relation mellan lärare och elev för att en bra skolmiljö ska kunna skapas. Det är viktigt för att fritidshemsläraren ska kunna hitta bra anpassningar för elever med ADHD i undervisningen. Även det kan relateras till det relationella perspektivet, genom att relationen mellan aktörerna i utbildningsmiljön lyfts fram som viktigt för individens beteende (Aspelin 2013, s. 180).

Under intervjuerna lyfte de sex fritidshemslärarna upp att de flesta eleverna med ADHD inte klarar av en lång undervisning då de inte har tålamodet eller uthålligheten för det. Därav är det viktigt att bryta ner undervisningen i olika delar med flera korta pauser. Som fritidshemslärare är det även viktigt att ge eleverna flera valmöjligheter i undervisningen, exempelvis kan en elev få hoppa över ett moment eller alternativt välja ett annat moment att arbeta med. Detta kan bero på uppmärksamhetsproblem som elever med ADHD har, de har svårt med koncentrationen och de tappar fokus väldigt enkelt.

En skillnad mellan de två skolorna var att skolan inom Stockholm stad använde sig av bildstöd med hjälp av laminerat schema och stöd av kroppsspråk. Laminerat schema används för elever med ADHD där fritidshemsläraren tillsammans med eleven går igenom vad som ska hända under dagen och när aktiviteter ska ta plats samt vilka aktiviteter det finns att välja mellan. Fritidshemslärarna använder sitt kroppsspråk för att förklara för elever med ADHD hur en aktivitet går till för att eleven ska få en bättre förståelse för hur aktiviteten går till.

Vårt resultat visar att fritidshemslärarna i skolan inom Stockholm stad använder sig av dessa pedagogiska strategier kan kopplas till det kategoriska perspektivet (Jakobsson & Nilsson 2019, s. 33). Utifrån detta perspektiv lyfter man fram att skolan och

fritidshemmets uppdrag är att hitta olika metoder för att hjälpa eleven på bästa sätt i sin utveckling. Detta kan även kopplas till det Tinglev (2005) lyfter fram i sin avhandling, att elever med diagnos bör ges specialpedagogiskt stöd där lärarna ser elevernas svårigheter som individbundna, vilket bidrar till att elevernas brister hanteras. Anledningen till att de använder dessa två strategier är för att nå ut till elever där de andra strategierna inte fungerar.

7.2 Fritidshemslärarnas utmaningar

Alla sex fritidshemslärare lyfte fram att konflikthantering är en utmaning de upplever i sitt dagliga arbete. De lyfte fram att man ska ha ett lågaffektivt bemötande mot elever med ADHD. Om en elev blir arg och som lärare kommer och tillrättavisar dem blir det bara värre, det är bättre att hålla sig lugn för det är då elevernas uppmärksamhet fångas. Fritidshemslärarna förklarade även vikten av att låta eleverna återhämta sig efter att en konflikt precis skett och inte tillrättavisa dem direkt på plats. Detta kan relateras till det relationella perspektivet där det lyfts fram att svårigheter uppstår i samspelet mellan individen och omgivningens krav. Genom samarbete kan man tydliggöra ett problem och därefter hitta olika strategier och arbetssätt som gynnar eleven (Asp-Onsjö 2008, s. 19). Olle gav ett exempel på ett arbetssätt han använder sig av när en elev med ADHD hamnar i en konflikt:

När en konflikt sker är det viktigt att den eleven får vila några minuter, möjligtvis använda en Ipad, bygga lego eller göra något annat som ändrar elevens fokus från själva konflikten. Det är viktigt att eleven får återhämta sig, lugna ner sig, ändra fokus och därefter kan man prata om konflikten. Det är oftast då eleverna är ärliga och berättar sanningen.

Oliver använder olika strategier för att lösa konflikter där elever med ADHD är inblandade. Han sitter tillsammans med alla inblandade i konflikten där alla berättar sina sidor, därefter ingriper fritidshemsläraren och förklarar vad som gått fel samt hur det ligger till. I intervjun nämner Oliver varför det kan bli fel och det i en del fall kan ske missförstånd för elever med ADHD gentemot andra elever:

Elever med ADHD handlar först och därefter inser sina fel och vilka konsekvenser det kan leda till. De handlar först och tänker sen, oftast ångrar

de sig när de insett vad som gick fel och vad konsekvensen blev av det de orsakade.

Detta kan relateras till det Kadesjö (2010) lyfter fram gällande impulsiviteten vid ADHD där impulsen i stunden styr elevens handling. Elever med ADHD utsätter sig själva för farliga situationer där de kan komma till skada, då elever med ADHD har bristande konsekvenstänkande, de handlar utan att tänka sig för vad konsekvenserna kan bli. Dessa elever inser i efterhand att deras handlingar var fel, men de lär sig inte av sina misstag (Kadesjö 2010, s. 19–20).

En utmaning som Olle har upptäckt är vanligt förekommande när det gäller elever med ADHD är bristande koncentration. Många elever med ADHD har svårt att sitta still, koncentrera sig och utföra olika typer av uppgifter under en längre tid. Olle har testat sig fram med olika strategier och arbetssätt för att dessa elever ska kunna koncentrera sig och kunna lösa olika uppgifter. Detta har Olle genom sin erfarenhet av elever med ADHD kommit fram till är en bra lösning när det kommer till bristande koncentration:

Gällande bristande koncentration är det viktigt att jobba med scheman och ha en tydlig planering med eleven. Exempelvis: “Nu jobbar vi i 10 minuter, för att sedan ta en 5 minuter bensträckare. Efter det jobbar vi från sida 3–5 i matteboken i cirka 45 minuter, när vi är klara med dessa sidor går vi ut på rast.” På detta sätt har eleven ett mål för dagen och vet vad som ska ske under dagen och vilka krav som sätts på sig själv. Genom tydliga rutiner känner eleven sig lugn och kan fokusera på det som ska göras under skoldagen.

Detta kan kopplas till Velasquez (2012), som betonar att specialundervisningen bör vara individuellt anpassad och att läraren behöver ha tillräckliga kunskaper för att undervisa och inkludera alla elever. Redan Vygotskij lyfte fram vikten av att personalen bör ha rätt utbildning för att kunna stödja samt undervisa eleverna utifrån deras behov (Smidt 2011, s. 214–215).

En generell skillnad som finns mellan tre av fritidshemslärarna som vi intervjuade, Oliver, Fredrik och Rebecca, är hur dessa tre hanterar utmaningar och konflikter på olika

sätt. Om en konflikt uppstår låter Oliver den eleven vara ifred, tar ett steg tillbaka och låta eleven agera som den gör tills eleven inser sitt fel. Då kommer eleven förstå vad som skett när man behandlar situationen på ett lågaffektivt sätt. Till skillnad från Oliver så löser Fredrik konflikter och utmaningar på ett annat sätt:

En utmaning som jag har stött på är när det blir konflikter där en elev med ADHD är inblandad i. Dilemmat blir om man ska gå till eleven med ADHD för att lugna ner eleven, eller ska man stanna kvar med resten av gruppen då man inte kan lämna en hel undervisningsgrupp. Oftast har jag löst denna utmaning genom att jag går till eleven med ADHD för att lugna ner eleven, då den kan skada sig själv eller skada de andra i gruppen. Resten av gruppen känner kanske till denna elev med ADHD och kan bli rädda när den eleven blir aggressiv och arg. Det är därför viktigt att man går till just denna elev för att lugna ner honom/henne. När man väl har gjort det sprids en lugnad över de andra i gruppen.

När det sker en konflikt mellan två elever så separerar Rebecca dessa elever för att konflikten inte ska eskalera, men även för att eleverna ska lugna ner sig. Efter en viss tid samlar hon ihop eleverna, återkommer om konflikten och pratar med eleverna om varför det blev som det blev. I jämförelse med Fredrik och Oliver använder de ett annat arbetssätt när det kommer till konflikthantering på fritidshemmet. Det som skiljer sig är att arbetssättet som Rebecca använder sig av när hon hanterar konflikter är att framför allt lugna situationen och eleverna först, eftersom elever med ADHD kan bli väldigt aggressiva. Detta lyfter Kadesjö (2010) fram i sin avhandling att impulsiva elever oftast agerar först för att sedan inse att de gjort fel först i efterhand.

Sammanfattningsvis visar vår undersökning att de intervjuade fritidshemslärarna använder sig av liknande strategier för att inkludera elever med ADHD. De strategier de använder sig av är förberedelser, enskild introduktion, ge eleven en roll i undervisningen och inkludera eleven i planeringen av aktiviteten. Fritidshemslärarna använder inte samma strategier för alla elever, då eleverna inte lär sig på samma sätt. Skolan inom Stockholms stad använder ytterligare två strategier för att nå ut till eleven. De använder sig av bildstöd med hjälp av laminerat schema och stöd av fritidshemslärarens

kroppsspråk. Undersökningen visar även på att de dagliga utmaningarna fritidshemslärarna upplever i sitt arbete är konflikthantering och bristande koncentration.

8. Diskussion

Under denna rubrik kommer vi först att analysera resultatet av studien. Därefter kommer vi att reflektera över valet av metod och hur insamlingen av det empiriska materialet genomfördes. Avslutningsvis kommer vi lyfta fram vidare forskning för denna studie, där vi förklarar hur vi eller andra forskare skulle kunnat forska vidare om studiens syfte och frågeställningar.

8.1 Resultatdiskussion

Syftet med studien var att få kunskap om hur fritidshemslärare arbetar med inkludering för elever med ADHD och att få fritidshemslärarnas syn på vilka utmaningar de upplever i sitt dagliga arbete med elever som har ADHD. Vi kommer att koppla samman den tidigare forskningen med det empiriska materialet som vi samlat in för att komma fram till ett resultat.

Resultatet från intervjuerna visar att det finns flera olika strategier att använda sig av för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet. Oftast använder fritidshemslärarna sig av likadana strategier, men de försöker anpassa strategierna utifrån vad som passar bäst för enskilda elever. Alla elever är olika och tar in information på olika sätt, därför behöver fritidshemslärarna hitta en strategi som fungerar för varje elev utifrån deras behov och förutsättningar. De intervjuade fritidshemslärarna använder sig av dessa strategier för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet, förberedelser, enskild introduktion, vara lyhörd för elevens intressen och önskningar, ge eleven en roll i undervisningen, inkludera eleven i att planera en aktivitet och att ge eleven något att ansvara för under genomgången. Det som skilde de två skolorna åt var att den ena använde sig av ytterligare två strategier för att inkludera eleverna. De strategier de använde sig av var laminerat schema med hjälp av bildstöd samt stöd av fritidshemslärarens kroppsspråk. Velasquez (2012) förklarar i sin studie att elever med ADHD ofta kan uppleva svårigheter i skolan och har utmaningar med att anpassa sig till undervisningen. Trots detta passar de inte alltid in i specialpedagogiska verksamheter för

elever med andra behov. Som ett resultat implementeras olika pedagogiska anpassningar, strategier och metoder för att möta elevernas specifika behov (Velasquez 2012, s. 87).

Kaasbøll Hansens (2013) lyfter fram i sin studie att en bra skolmiljö, god relation mellan lärare och elev och att ha anpassad undervisning är viktiga faktorer för att eleverna ska känna sig inkluderade i undervisningen. Resultatet av vår studie visar att de intervjuade fritidshemslärarna uppfattar det på ett liknande sätt. Att det är ytterst viktigt att ha god relation mellan lärare och elev för att kunna skapa en bra skolmiljö och anpassa undervisningen för elever med ADHD. Genom att fritidshemslärarna har en god relation till sina elever bidrar det till att de tillsammans kan pröva på och hitta strategier som fungerar bäst för eleven att utvecklas i sin kunskapsutveckling utifrån elevens behov och förutsättningar.

De intervjuade fritidshemslärarna menar att majoriteten av eleverna med ADHD inte har tålamodet eller uthålligheten för att klara av en lång undervisning. För att hantera denna utmaning brukar fritidshemslärarna försöka bryta ner undervisningen i olika delar med flera korta pauser. Under intervjuerna lyfte fritidshemslärarna fram att det är viktigt att ge eleverna flera val att välja mellan, exempelvis kan en elev få välja ett annat moment att arbeta med eller att eleven får hoppa över ett moment. När elever med ADHD tappar fokus och koncentration kan det bero på uppmärksamhetsproblem som de har. Kadesjö (2010) förklarar att elever med ADHD har svårt att koncentrera sig samt att de tappar fokus väldigt fort och det beror på att de har uppmärksamhetsproblem.

Respondenterna betonade vikten av elevernas delaktighet i undervisningen. De lyfte fram hur betydelsefullt det är att utforma undervisningen där alla elever oavsett svårigheter inkluderas och har en möjlighet att delta i. Detta lyfte redan Tinglev fram i sin avhandling från 2005, att undervisningen ska formas så att alla elever blir delaktiga och når målen, samt att den specialpedagogiska pedagogiken kan vara till hjälp i att stödja elever med ADHD i undervisningen. Under intervjuerna nämnde flera av fritidshemslärarna liknande strategier för att förebygga utmaningar och konflikter. De förklarade framför allt vikten av lågaffektivt bemötande vid hantering av konflikter. När en konflikt sker är det viktigt att eleven får vila några minuter, använda en Ipad, bygga lego eller göra något annat som ändrar elevens fokus från konflikten. Det är viktigt att eleven får återhämta sig, lugna ner sig, ändra fokus och därefter kan man prata om

konflikten. Oftast bidrar det då till att eleverna är ärliga och berättar sanningen. Detta är en strategi som flera av fritidshemslärarna använder sig av när det kommer till konflikthantering i de olika skolorna de jobbar på.

8.2 Metodreflektion

Syftet med studien var att belysa hur dagens fritidshem arbetar för att inkludera elever med funktionsvariationen ADHD i sin undervisning och vilka utmaningar som fritidshemslärare upplever i sitt dagliga arbete. För att genomföra undersökningen valde vi att använda oss av kvalitativa intervjuer. Vi ansåg att detta var lämpligast för det valda ämnet eftersom det tillät respondenterna att svara med egna ord, egna erfarenheter och fördjupa sina tankar om ämnet. Vi upplevde att intervjuerna gick bra och gav oss mycket information som möjliggjorde besvarandet av studiens syfte och frågeställningar. Vårt intresse för elever med ADHD underlättade både skrivandet och arbetet med intervjuerna. Det underlättar skrivarbetet om man har ett intresse för det man undersöker om (Rienecker & Stray Jørgensen 2018, s. 63).

8.3 Vidare forskning

Förslag till vidare forskning skulle vi vilja intervjua fler skolor inom varje kommun för att se om det finns skillnader i skolorna inom samma kommun eller om skolorna använder sig av samma strategier för inkludering på fritidshemmet. Något som hade varit intressant är vidare forskning om det ämne vi skrivit om utifrån elevperspektiv och inte enbart lärarperspektiv. Genom att utgå från elevperspektiv kan man få en överblick om hur elever med ADHD beskriver sin uppfattning om hur de inkluderas på fritidshemmet utifrån deras svårigheter, detta görs genom att intervjua eleverna. Detta är en begränsad studie som fokuserar på två skolor och vi har ingen bild på hur skolorna runt om i landet ser ut överlag. Något som även är intressant för vidare forskning är att få en bild på hur fritidshemmen runt om i landet arbetar med inkludering för elever i svårigheter.

9. Källförteckning

Ahlberg, Ann (2015). *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik: att bygga broar. 2.*, [förändrade] uppl. Stockholm: Liber.

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) (2022). *Handbok i kvalitativa metoder*. [Malmö]: Inläst för Myndigheten för tillgängliga medier.

Aspelin, Jonas (red.) (2013). *Relationell specialpedagogik: i teori och praktik*.

Kristianstad: Kristianstad University Press.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:hkr:diva-10707> [URL]

Asp-Onsjö, Lisa (2008). *Åtgärdsprogram i praktiken: att arbeta med elevdokumentation i skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Eriksson-Zetterquist, Ulla & Ahrne, Göran (2022). Intervjuer I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.) (2022). *Handbok i kvalitativa metoder*. [Malmö]: Inläst för Myndigheten för tillgängliga medier s. 56–78.

Jakobsson, Inga-Lill & Nilsson, Inger. (2019). *Specialpedagogik och funktionsvariationer: Att möta barn och unga med funktionsnedsättningar i en utvecklande lärmiljö*. Stockholm: Natur & Kultur.

Kaasbøll Hansen, Bodil. (2013). *Inkludering av elever med ADHD: Elevens opplevelse av inkludering i skolen*. (Doktorsavhandling). Universitet i Oslo.

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/36873/MasteroppgavexPDFxBodilxKxHansenx.pdf?sequence=2&isAllowed=y> [URL]

Kadesjö, Björn (2010). *Barn som utmanar: barn med ADHD och andra beteendeproblem*. Stockholm: Socialstyrelsen.

https://socialstyrelsen.se/_api/publication/huvuddokument/?artikelnummer=2010-3-6 [URL]

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022. Upplaga 1 (2022). [Stockholm]: Skolverket.

<https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2022/laroplan-for-grundskolan-forskoleklassen-och-fritidshemmet---lgr22> [URL]

Nilholm, Claes & Göransson, Kerstin (2013). Inkluderande undervisning [Elektronisk resurs] vad kan man lära av forskningen?. Specialpedagogiska skolmyndigheten.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-13409> [URL]

Patel, Runa & Davidson, Bo (2019). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Femte upplagan Lund: Studentlitteratur.

Rienecker, Lotte & Stray Jørgensen, Peter (2018). *Att skriva en bra uppsats*. Upplaga 4 Stockholm: Liber.

Roslund, Björn (2018). *Haja ADHD: om nuets förbannelse, hjärnans skärmsläckare och vikten av dagdrömmeri*. Första utgåvan [Stockholm]: Natur & Kultur.

Sandström, Margareta, Stier, Jonas & Nilsson, Lena (red.) (2014). *Inkludering: möjligheter och utmaningar*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Smidt, Sandra (2011). *Vygotskij och de små och yngre barnens lärande*. Johanneshov: TPB.

Säljö, Roger (2021). *Lärande: en introduktion till perspektiv och metaforer*. [Malmö]: Inläst för Myndigheten för tillgängliga medier, MTM.

Tillgängliga lärmiljöer?: en nationell studie av skolhuvudmännens arbete för grundskoleelever med funktionsnedsättning. (2016). Stockholm: Skolverket.

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=3686> [URL]

Tinglev, Inger (2005). *Inkludering i svårigheter: tre timplanebefriade skolors svenskundervisning*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2005.

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:umu:diva-424> [URL]

Velazquez, Adriana. (2012). *AD/HD i skolans praktik*. En studie om normativitet och motstånd i en särskild undervisningsgrupp. Uppsala universitet.

<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:509723/FULLTEXT01.pdf> [URL]

Material

Natalie, 2023-03-02

Oliver, 2023-03-02

Angelina, 2023-03-02

Olle, 2023-03-06

Rebecca, 2023-03-06

Fredrik, 2023-03-06

10. Bilagor

Bilaga 1- Informationsbrev

Hej!

Vi är två studenter som läser grundlärarutbildning med interkulturell profil, med inriktning mot fritidshem på Södertörns högskola. Vi studerar vår sista termin och skriver vårt examensarbete om ADHD och inkludering på fritidshemmet. Syftet med vår studie är att samla in information om hur fritidshemslärare arbetar med inkludering för elever med ADHD på fritidshemmet, vilka strategier som används för att stödja dessa elever och vilka utmaningar fritidshemslärare upplever i sitt dagliga arbete med elever med ADHD.

Vi har valt att utföra våra undersökningar i form av intervjuer som vi hoppas ni kan delta i. Intervjusvaren kommer att vara till stor nytta för vår studie då vi kan få ta del av fritidshemslärarnas erfarenheter och vidga kunskaperna om elever med ADHD samt vilka arbetssätt de använder sig av i sin undervisning.

Intervjun kommer att vara anonym och alla svar kommer enbart att användas för studiens syfte. Vi kommer att spela in intervjun så att vi kan gå tillbaka och transkribera svaren för vår studie. All data och personlig information som vi samlar in under intervjuerna kommer att säkerställas och behandlas konfidentiellt där ingen utomstående ska kunna ta del av. Respondenternas medverkan i intervjun är frivillig och de har rätt till att när som helst avbryta intervjun om så önskas. Vi vill även betona att vi tar hänsyn till etiska överväganden och kommer följa de etiska riktlinjer som säkerställer att fritidshemslärarnas personliga uppgifter skyddas under hela studien. Alla uppgifter kommer att användas anonymt i vår studie.

Vi önskar att komma till er och genomföra dessa intervjuer med tre fritidshemslärare under vecka 9–10. Vi skulle uppskatta er medverkan och bidrag till vår studie där era svar blir värdefulla för studiens resultat.

Vänliga hälsningar

Lilliana Sauma & Lukas Kas Touma

Mail: xxx@xxx

xxx@xxx

Telefon: Lilliana - 07X XXX XX XX

Lukas – 07X XXX XX XX

Bilaga 2- Intervjufrågor

- Vilken utbildning har du och hur länge har du jobbat inom detta yrke?
- Har du erfarenheter av elever med ADHD eller är det kunskap du fått genom din utbildning?
- Vad anser du är allra viktigast att tänka på när man arbetar med elever med ADHD? Samt vad som är viktigt att tänka på när man planerar sin undervisning och har en elevgrupp där ADHD finns med?
- Hur kan en undervisning se ut med elever med ADHD? Hur anpassas undervisningen för de eleverna?
- Vilka strategier använder du för att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet?
- Hur har du kommit fram till dessa strategier i din undervisning? Är det något du provat dig fram eller tagit del av andra pedagogers erfarenheter?
- Skiljer du på din undervisning beroende på elever med ADHD och vanliga undervisningsgrupper?
- Hur arbetar du eller fritidshemmet med att förebygga utmaningar som kan uppstå när elever med ADHD befinner sig på fritidshemmet, till exempel konflikter eller bristande koncentration?
- Känner eleverna med ADHD att de inkluderas i din undervisning?
- Vilka utmaningar har du stött på när det gäller att inkludera elever med ADHD på fritidshemmet? Hur har du löst dessa utmaningar?
- Erbjuds eleverna att själva få planera och genomföra aktiviteter som passar dem och deras behov?
- Har du tips för blivande lärare, vad och hur de ska tänka på när en undervisning ska planeras med elever med ADHD?

Bilaga 3- Intervjupersoner

Stockholms stad

Natalie (30 års erfarenhet)
minuter - 2023-03-02

Intervjulängd - 41:28

Oliver (4 års erfarenhet)
minuter - 2023-03-02

Intervjulängd - 33:17

Angelina (1 års erfarenhet)
minuter - 2023-03-02

Intervjulängd - 30:45

Södertälje kommun

Olle (13 års erfarenhet)
minuter- 2023-03-06

Intervjulängd - 32:02

Rebecca (6 års erfarenhet)
minuter - 2023-03-06

Intervjulängd - 30:58

Fredrik (1 års erfarenhet)
minuter - 2023- 03-06

Intervjulängd - 34:09